Міністерство культури України

Соборний майдан

5 (137) вересень-жовтень 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЛУХІВ»

Глухівщина у 3D, AR та VR

Людмила АРТЕМОВА

Завідувачка науково-дослідного відділу Національного заповідника «Глухів»

Другий рік поспіль Національний заповідник «Глухів» долучається до роботи над цифровими проєктами, спрямованими на збереження, дослідження та сучасне представлення історико-культурної спадщини Глухівщини засобами 3D. У 2026 році цей напрям отримав продовження й розширився завдяки використанню технологій доповненої та віртуальної реальності.

Цьогоріч Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка та Національний заповідник «Глухів» за підтримки Українського культурного фонду реалізують два проєкти – «Історична Глухівщина крізь століття: збереження історико-архітектурної спадщини засобами 3D та AR» та «Столичний Глухів XVIII століття: 3D та VR-спадщина як інструмент освіти, відновлення та культурної реінтеграції».

Презентація цифрових проєктів у Національному архітектурно-історичному заповіднику «Чернігів стародавній»

Представлення проєктів у Ніжинському краєзнавчому музеї імені Івана Спаського

Перший проєкт спрямований на цифрове документування пам'яток Глухівщини. У його межах створено 15 тривимірних моделей збережених і втрачених об'єктів історико-архітектурної спадщини, а також розроблено AR-продукт, пов'язаний з ансамблем Гамаліївського (Харлампіївського) монастиря XVIII ст.

Другий проєкт зосереджений на відтворенні історичного середовища Глухова доби Гетьманщини. Він передбачає створення науково обґрунтованих 3D-моделей утрачених пам'яток та формування імерсивного VR-простору міста XVIII ст. У віртуальному середовищі відтворюються вулиці, Радний майдан, Малоросійська колегія, сакральні споруди, острог, житлова забудова, міські двори та сцени повсякденного життя. Завдяки цьому цифрова рекон- ⟶

Екскурсію з використанням 3D моделей та доповненої реальності «Іван Скоропадський і гетьманський Глухів: історія оживає» проводить Людмила Артемова

струкція дає змогу побачити не лише окремі пам'ятки, а й Глухів як цілісний історичний простір.

Упродовж 15–20 жовтня 2026 року результати реалізації обох проєктів презентували у Чернігові, Ніжині та Шостці. До зустрічей долучилися музейники, науковці, освітяни та краєзнавці.

Зі змістом, завданнями та результатами проєктів учасників ознайомили представники Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка – Андрій Гриценко, доктор педагогічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту філології та історії, та Наталія Ткаченко, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків. Під час презентацій демонстрували готові 3D-моделі, інтерактивні AR-картки та можливості VR-мандрівки Глуховом XVIII ст.

Національний заповідник «Глухів» на цих заходах представляли генеральна директорка Ірина Мошик та завідувачка науково-дослідного відділу Людмила Артемова. У виступі «Цифрова спадщина у музейній комунікації» Людмила Артемова розкрила можливості інтеграції 3D, AR та VR-продуктів у практичну роботу з різними категоріями відвідувачів.

У сучасному світі цифровізація дедалі більше стає важливою складовою збереження й дослідження культурної спадщини. Створення 3D-моделей та цифрових реконструкцій дає змогу фіксувати сучасний стан пам'яток, зберігати інформацію для подальших наукових і реставраційних робіт, а також робити історико-культурну спадщину доступнішою для широкої аудиторії.

Для прикордонної Глухівщини цифровізація має особливе значення. В умовах російсько-української війни цифрове документування стає не лише сучасним способом дослідження й популяризації культурної спадщини, а й засобом збереження інформації про пам'ятки, які перебувають під постійною загрозою пошкодження чи знищення.

Польські тезки Глухова

о. Юрій МИЦИК

Доктор історичних наук,
професор
м. Київ

Цього року, як і в 2023 та 2024 роках, автор цієї замітки з дочкою (Інна Тарасенко) завдяки щедрій пропозиції давнього польського товариша мали змогу відпочити у Польщі (Краків) від московитських ракетних обстрілів. Щоправда, не на місяць, як раніше, а на два тижні, але це скорочення терміну перебування виникло через наші особисті обставини.

Пройшовши контроль у Перемишлі, ми сіли на найближчий потяг до Кракова, але через непорозуміння сіли не у свій потяг, а той, що відходив на Краків трохи раніше. Виявивши це, ми зійшли на найближчій станції, бо інакше наша необачливість могла обернутися великим штрафом. Цією найближчою станцією виявилося містечко Ланьцут.

Ланьцут є цікавим історичним містом, адміністративним центром Ланьцутського повіту Підкарпатського воєводства, що лежить на захід від Перемишля в 70 км від України. Від нудьги довелося читати розклад потягів. Виявилося, що на північний схід від Глухова недалеко від Ланьцута лежить містечко Głuchów, тобто Глухів! У Кракові в бібліотеці Польської Академії наук у жодному з кількох солідних історико-географічних видань не було про цей Глухів ніяких відомостей. Натомість у Вікіпедії знайшлося кілька сіл у Польщі з такою назвою. Це село у Кутнівському повіті Лодзинського воєводства, село Скерневицького повіту того ж воєводства, село в Казимирському повіті Свентокшицького воєводства.

Отже, Глухів не один на карті світу! Варто б налагодити контакти з його польськими тезками!

Справа глухівського нотаріуса І. Долгорукова

Надія МІРОШНИЧЕНКО

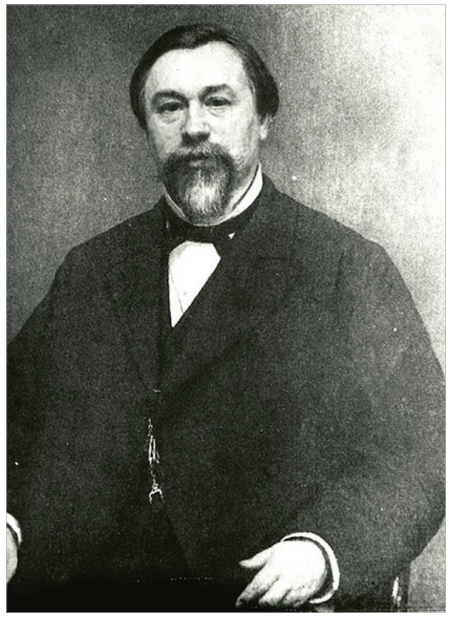
Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

Архівні документи є одними з найцінніших джерелознавчих матеріалів в історичній науці. Зокрема, вони дозволяють уникнути міфів, реконструювати реальний перебіг подій та зафіксувати точну хронологію. Пропонуємо вашій увазі збережений у фондах Державного архіву Сумської області протокол дарчого запису 1875 року зі справи глухівського нотаріуса Івана Долгорукова. Цей документ насичений цікавими та раніше невідомими деталями: він не лише відкриває завісу над тогочасним правовим життям, а й фіксує точні адреси, історичні назви вулиць та імена відомих містян.

«Протокол дарчого запису П. В. Бека. За реєстром за 1875 рік № 411.

1875 року березня 24 дня з'явилися до мене, Івана Дмитровича Долгорукова, глухівського нотаріуса, у моїй конторі на Шостенській вулиці, у будинку Котлярова, особисто мені відомі та такі, що мають законну правоздатність до вчинення актів: титулярний радник Петро Вільгельмович Бек, який проживає в 1-й дільниці м. Глухова, на Києво-Московській вулиці, у будинку Терещенка, за уповноваженням від комітету Глухівського дитячого притулку «Терещенко» від 22 березня 1875 року № 14, і титулярний радник Іван Михайлович Гулаков, який проживає у 1-й дільниці м. Глухова, на Красногірській вулиці, у будинку Колоніуса, за уповноваженням від дворянина Федора Артемійовича Терещенка, на виконання довіреності, заявленої у мене, Івана Дмитровича Долгорукова, глухівського нотаріуса, 19 березня 1875 року за № 389, у супроводі особисто відомих мені свідків: міщанина Григорія Федоровича Шишкалова, селянина-власника Василя Івановича Філатова та дворянина Йосипа Петровича Оболонського, які проживають у місті Глухові, перші двоє – у 1-й дільниці, з них Шишкалов – у будинку Редькіна, а Філатов – у будинку Іваницького, а останній – у 2-й дільниці, у будинку Нежинцева, із заявою, що вони, Бек і Гулаков, на підставі згаданих уповноважень бажають укласти дарчий акт на таких умовах: одна тисяча вісімсот сімдесят п'ятого року березня двадцять четвертого дня титулярний радник Іван Михайлович Гулаков, на підставі довіреності, даної мені дворянином Федором Артемійовичем Терещенком, заявленої у глухівського нотаріуса Долгорукова 19 березня 1875 року за № 389, оголошую: довіритель мій Терещенко подарував Глухівському дитячому притулку «Терещенко», що перебуває у відомстві Імператорського «Человеколюбивого общества», належний йому півтораповерховий будинок, критий залізом і мурований із цегли, що знаходиться у місті Глухові, на Києво-Московській вулиці, з різними при

Портрет Федора Артемійовича Терещенка

ньому спорудами та землею під ними і подвір'ям, у кількості приблизно одна тисяча двісті сорок квадратних сажнів, або скільки виявиться в натурі, що дісталися йому за дарчим записом від його батька, дворянина Артемія Яковича Терещенка, укладеним у Чернігівській палаті кримінального і цивільного суду 5 листопада 1870 року за № 80, за ввідним листом, виданим судовим приставом Чернігівської палати кримінального і цивільного суду Дубинським 23 грудня 1870 року; межує: з одного боку – з Києво-Московською вулицею; з другого – із садибою, що належить Притулку; з третього – із садибою відставного полковника Плишкова; а з четвертого – із заднім двором купця Нохима Янпольського.

Це нерухоме майно до цього часу нікому не було ані продане, ані закладене і під забороною не перебувало. Ціну йому дворянин Федір Артемійович Терещенко визначив у десять тисяч рублів.

На прийняття означеного дару Імператорське «Человеколюбивое общество», в особі помічника Головного попечителя, висловило свою згоду у своєму поданні на ім'я Комітету Глухівського дитячого притулку «Терещенко» від 5 березня 1875 року за № 565.

Випис слід видати на ім'я дворянина Федора Артемійовича Терещенка, а після затвердження його протягом річного строку головний випис на підписання на гербовому папері йому ж, Терещенку».

Петро Вільгельмович Бек (сидить зліва зверху на парапеті) з родиною, кінець XIX ст.

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів Національного заповідника «Глухів»

Осінні звичаї українців у записах Миколи Маркевича

У попередніх номерах нашої газети ми вже зверталися до багатої етнографічної спадщини Миколи Андрійовича Маркевича – дослідника, який уважно й докладно занотував народні звичаї, повір'я, обряди та побут українців XIX ст. Його праця «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян» і сьогодні залишається цінним джерелом для пізнання традиційного світогляду українського народу, його уявлень про природу, працю, родину та перебіг року.

Цього разу пропонуємо читачам звернутися до осіннього циклу народних звичаїв та свят. Осінь у народному календарі починалася із помітних змін у природі та господарському житті. Завершувалися польові роботи, наставала пора заготовляти припаси й готуватися до холодів. Разом із цим приходили осінні свята: Воздвиження, Покрова, Катерини та Андрія, з якими були пов'язані численні звичаї, пости, повір'я та ворожіння. Саме такими бачить осінь у своїх записах Микола Маркевич, фіксуючи народні уявлення та обряди українців середини XIX ст.

Щоб зберегти дух тієї епохи й передати народні уявлення такими, якими їх записали в XIX ст., цей уривок подаємо мовою оригіналу.

«1 Сентября. В день Симона Столпника ласточки прячутся в колодези. Тогда же должно класть яйца впрок, заготовлять соленья; снимать с баштанов дыни и «кавуны».

8 Сентября. Через неделю после другой Пречистой, то есть после Рождества Богородицы, птицы начинают улетать, а гадюки улезать на зиму в вырай.

14 Сентября. День Воздвиженія Животворящаго Креста. Но не все змеи уползают; те которые кого нибудь укусили, остаются мерзнуть в холодные осенніе дни за наказаніе. Что касается вырая, это дивная, теплая сторона, далеко где то у моря, одним птицам и змеям. Первая улетает туда и последняя прилетает оттуда кукушка, т. е. зозуля. На это есть причина очень важная: у кукушки сохраняются ключи тамошніе; она ключница вырая. Змеи

Здвиження. Похід у «вирій»

в вырай лезут по деревьям, а потому на Воздвиженье не должны не только детей пускать, но и взрослые ходить в лес. А то будут укушены.

Пятница перед Воздвиженьем заслуживает особеннаго уваженія; есть ещо и другія то-же очень знаменитыя, их счетом десять, кроме великопостных на первой и последней недели, всіх же двенадцать; а именно:

1. Пред Благовещением,
2. Десятая после Светлаго Праздника,
3. Пред Тройцыным днем,
4. Пред Успеніем,
5. Пред Усековеніем,
6. Пред Воздвиженьем,
7. Пред Покровом,
8. Пред Введеньем,
9. Пред Рождеством Христовым,
10. Предь Крещеньем,
11. Великопосныя,
12. Великопосныя.

Впрочем все 52 пятницы важны: понеделковать, то есть, поститься по понедельникам обязаны старухи одни, молодых можно увольнить от этаго; но в пятницу никому не должно

Олександр Мицник. Українська хата. Дівчина (1992 р.)

ни работать, ни скоромнаго есть.

Что такое пятница? Это Святая Пятынка; многіе люди видели, как она, бедная, ходила до селам изколонная иголками, изсверленная веретенами; это швейки да пряхи сделали, шивши и прявши по пятницам. К тому-же кто постится по пятницам, у того лихорадки не будет никогда.

1 Октября. Покрова. Работ полевых уже нет; разумеется, мы говорим не о тех хозяевах, которые в декабре копны овса с поля возят. У тех хозяев, которым уж нечего делать в полях ко дню Покровы, у них хозяйки очень счастливы.

«Як прыйшла косовица, то жинка кородыться; як прыйшлы жныва, жинка як нежива; а як прыйшла Покрова, той жинка здорова».

23 Ноября. Но вот приходит зима. Накануне дня св. Великомученицы Екатерины парубки, т. е. молодые люди не женатые, постят, чтоб иметь добрых жен; если же они грамотны, то сверх того должны читать житіе Великомученицы Варвары.

24 Ноября. В самый день св. Екатерины девушки срезывают несколько прутьев с вишень и ставят их в воду. Если на них будут цветы к Рождеству, то гадающая выйдет замуж.

Но настоящія гаданья начнутся через пять дней, т. е. 29 Ноября накануне св. Андрея Первозваннаго; их много способов; вот те, которые вернее и следовательно предпочтительнее.

1. Взять горсть коноплянаго семяни, выйти в полночь на двор, три раза обойти вокруг хаты их повитки, сеять в это время семя, скородить их рубахою и приговаривать:

«Я святый Андрію,
Конопельки сію;
Дай-же, Боже, знаты
С ким веселье граты».
Жених приснится неминуемо.

2. До восхода солнца, скрытно от всех, взять горсть коноплянаго семяни, завязать в рубаху и носить целый день; вечером посеять; заскородить рубахой и, несомненно, сказать: «Хто мыни суженый, той приде зо мною конопельки брать».

Суженый непременно придет ночью дергать коноплю. Это гаданье можно употреблять и на канун нового года.

3. Взять по наперстку: соли и пшеничной муки; разболтать их в воде; перед вечером выпить это. Ночью будет хотеться пить; суженый подаст воды.

Микола Пимоненко. Балабушки (1893 р.)

4. Взять предыдущую пропорцію тех же ингредиентов да наперсток воды; замесить и спечь коржик. Ложась спать, одну половину коржика съесть; другую положить под подушку: суженый придет, чтоб съесть остальное.

5. Спечь большой соленой корж и съесть на ночь, суженый подаст пить.

6. Положить кусок хлеба с солью под подушку, суженый придет поделиться.

7. Выдернуть из кровли стебель соломы, чтоб только он был с колосом. Если в колосе найдется зерно – жених будет богатый; если не будет зерна – жених будет бедняк; если солома без колоса, то жениха тот год не будет.

8. Налить воды в тарелку; положить на нее насколько соломинок в виде мостика и поставить себе под кровать. Суженный придет перевести невесту через мост.

9. Проснувшись утром 29 Ноября, подвязаться поясом; целый день молиться и не есть ничего; ложась спать, снять пояс, положить его крестом под подушку; потом сказать громко:

«Живу в Кіеве на горах,
Кладу хрест в головах;
С ким винчаться,
С ким заручаться,
С тем и за руки держаться».

Ночью явится жених, или как называют его «судьба», а еще иначе «дружба».

10. Посадить пивня в дижу и поставить «на покути», на полу поставить миску с водой, и тут же посыпать кучки проса, ржи, гречихи. Если петух из дежи кинется на зерно – жених будет славный хозяин; если он кинется к воде – жених будет поганый пьяниця.

11. Но лучшій, употребительнейший, никогда не обманчивый рецепт гаданья, вот он: спечь небольшія здобныя булочки «балабушки»; сверху примазать маслом и положить попарно на скамье, т. е. на ослони, кажую пару назвать именами предполагаемых невесты и жениха. Впустить в избу собаку, которая ничего бы не ела целый день. Хотя балабушки положены попарно, но обыкновенно собака одну съест из одной пары, другую из другой, таким образом она составляет пары по своему. Вот то-то будет свадьба, а вовсе не так, как положено гадающим. Но если сбросит собака балабушку на пол, то это дурно; это предвещает если не смерть, то по крайней мере одиночество на целый будущій год».

Такою постає осінь у записах Миколи Маркевича з її прикметами, святами, віруваннями та давніми обрядами. Хоча багато з них залишилися в минулому, саме завдяки таким записам ми можемо сьогодні краще зрозуміти, як жили, у що вірили та чого очікували від цієї пори року наші предки.

«Зачарована Десна»: легенда незгасної народної любові
(до 70-річчя першої публікації кіноповісті Олександра Довженка)

Анжела ПЕЧЕНА

Наукова співробітниця Національного заповідника «Глухів»

Є книги, які з часом не старіють, а ще глибше і виразніше відкривають свою справжню цінність. До таких належить «Зачарована Десна» Олександра Довженка – розповідь про дитинство, рідну землю, красу природи і безмежну силу людської пам'яті. Уперше кіноповість вже широко відомого на той час автора і режисера була надрукована в березневому номері журналу «Дніпро» у 1956 р. і одразу завоювала серця прихильників художнього слова. Для самого Довженка це була надзвичайно важлива праця: розпочавши її ще 1942 р., він неодноразово повертався до тексту і правив, удосконалював, шліфував кожне слово й думку. Окремою книгою твір було видано у 1957 р. після смерті письменника.

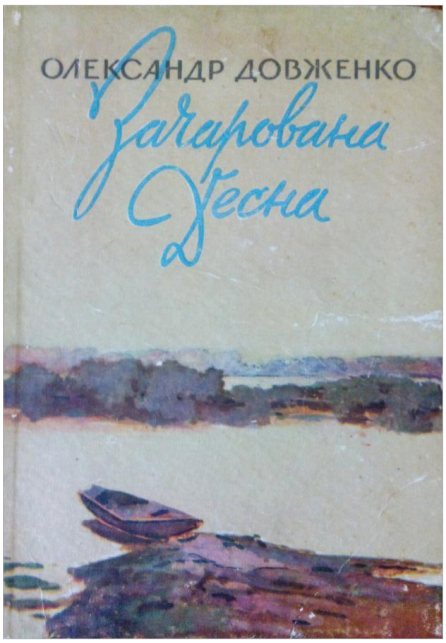
Кіноповість «Зачарована Десна» – це своєрідне повернення О. Довженка у світ власного дитинства. Образ малого Сашка – допитливий, безпосередній, мрійливий хлопчик, здатний бачити диво там, де доросла людина вже давно перестала його помічати. Він живе у своєму дитячому світі, де поруч із ним батько і мама, дід Семен, прабаба, родичі, сусіди, косарі, рибалки, селяни. Це світ маленького українця, де праця не відділена від краси, а людське життя – від природи. Автор описує власне дитинство у Сосниці не як безтурботну казку, сповнену радощів і солодких снів. У його спогадах є смерть і тяжка праця, хвороби і бідність, людські слабкості і щоденна селянська рутина. Але над усім цим панує палка любов до батька і мами, до своїх предків, до селянського побуту і людей. Гортаючи сторінки «Зачарованої Десни», уважний читач ніби відчуває запах річкової води, скошеної отави і яблук у саду, бачить білосніжну батьківську хату під літнім небом, чує найдорожчий у світі голос матері.

Важливою особливістю твору є надзвичайно поетична і соковита мова, де авторська думка майстерно переплітається з колоритними діалогами персонажів, емоційно підсилюючи переживання читача. Недаремно «Зачарована Десна» продовжує жити в поколіннях: вона входить до шкільних програм з літератури, періодично перевидається, звучить у театральних постановках. А у 1964 р. режисеркою Ю. Солнцевою за цією кіноповістю було створено художній фільм.

Сьогодні «Зачаровану Десну» вважають одним із найвидатніших творів

Експозиція виставки у «Довженківській світлиці»

Обкладинка першого окремого видання «Зачарованої Десни» О. Довженка

української мемуарно-автобіографічної прози XX століття. А для Глухова ця книга має особливе значення, адже юні роки життя її автора назавжди пов'язані з нашим містом і Глухівським учительським інститутом, де у 1911–1914 рр. О. Довженко здобував освіту. Ці роки стали для нього не лише періодом навчання, а й студентської дружби, духовних пошуків, перших літературних спроб, юнацьких захоплень і мрій про майбутнє. Тут юнак захопився художнім словом, народною творчістю, малюванням, театром. Він був здібним художником-карикатуристом, добре декламував, глибоко цікавився літературою. Під час навчання в Глухівському учительському інституті Довженко пізнав і безмежну красу сіверянської природи, яку споглядав на мальовничих берегах річки Есмань. Пам'ять про місто письменник зберіг на все життя: «Я згадую Глухів і свою романтичну юність… учительський інститут. Він стоїть переді мною як живий, білий, чистий, з штамбовими трояндами і посипаними жовтим піском доріжками садка…».

Глухівський національний педагогічний університет також пам'ятає свого видатного випускника. З 2008 р. університет носить ім'я Олександра Довженка, науковці досліджують його творчий спа-

док і біографію. У стінах університетської бібліотеки понад 20 років функціонує «Довженківська світлиця» – соціокультурна, літературознавча і бібліографознавча лабораторія, де здійснюється виявлення та науково-бібліографічне опрацювання матеріалів, пов'язаних з життям та творчістю письменника й кінорежисера. Щороку у вересні з нагоди дня народження О. Довженка тут відбуваються різнопланові заходи: виставки, книжкові інсталяції, буктрейлери, екскурсії, кіноперегляди, творчі зустрічі. До 125-річчя видатного випускника у 2019 р. університетські бібліотекарі підготували науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Олександр Довженко – кінорежисер, письменник, кінодраматург». Колектив укладачів став лауреатом диплому II ступеня III Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в номінації «Персональний покажчик».

Цьогоріч 10 вересня виповнилося 132 роки від дня народження автора «Зачарованої Десни», яка сімдесят років тому вперше прийшла до читача. Відтоді змінилися політичні системи й технології, став іншим ритм життя. Але не змінилося головне – потреба людини пам'ятати своє коріння, чути поклик рідної землі. Так само, як колись на березі нашої Есмані молодий студент, майбутній великий митець Олександр Довженко, уже чув у собі голос тієї самої зачарованої ріки, яка через десятиліття стала одним із найсильніших символів української літератури.

Мандрівка з Сіверщини до українського Причорномор'я: кам'яні літописи козацької минувшини

Роман Дзекелев

Науковий співробітник Національного заповідника «Глухів»

У серпні 2026 року, перебуваючи в Одесі, мав чудову нагоду зустрітися з другом Володимиром, досвідченим мандрівником Україною. Не втрачаючи можливості побувати там, де нечасто бувають подорожуючі, ми негайно рушили «очеретяним» трамваєм № 20 до старовинного козацького кладовища Сотниківської Січі. Місце, овіяне південними вітрами, одразу наштовхує на роздуми та змушує осягнути велич нашої історії.

Козацькі поховання Одещини – це не лише місця пам'яті про минулі покоління, а й унікальні пам'ятки народного каменярства, що зберігають відомості про історію українського Причорномор'я.

Серед маловідомих, але важливих пам'яток української історичної спадщини особливе місце посідає старовинний козацький цвинтар у селі Нерубайське поблизу Одеси. Він пов'язаний з історією заселення Північного Причорномор'я українськими козаками та формуванням місцевих громад у другій половині XVIII–XIX ст. Після зруйнування Запорозької Січі 1775 р. частина козаків залишала звичні місця проживання й оселялася в різних районах Причорномор'я. Тут поступово виникали поселення, розвивалися господарство, ремесла та місцеві традиції. Історія Нерубайського є частиною цього складного процесу. Цікаво, що перші поселенці створювали свої домівки безпосередньо в скелях.

Старовинний козацький цвинтар у с. Нерубайське

Особливу цінність старого цвинтаря становлять кам'яні надгробки. Вони дозволяють досліджувати не лише поховальні звичаї, а й розвиток народного мистецтва, місцевих ремесел та уявлень про пам'ять і вшанування померлих.

Однією з характерних рис старовинних козацьких поховань Одещини є використання місцевого вапняку, зокрема черепашнику – садової гірської породи, утвореної переважно зі скам'янілих решток морських організмів. Його відносна м'якість полегшувала обробку ручними інструментами, тому каменярі могли створювати надгробки різної конфігурації, надавати їм складних обрисів і доповнювати поверхню написами та декоративними елементами. Водночас вапняк має свої особливості. Під впливом вологи, перепадів температур, вітру, біологічних нашарувань та інших чинників він поступово руйнується. Через це на старих похованнях можуть стиратися написи, втрачатися дрібні деталі різьблення, а поверхня каменю – розкришуватися. Відтак нам не вдалося прочитати написи на більшості з надгробків.

Та все ж ми на власні очі побачили основні різновиди старовинних козацьких хрестів. Перш за все, це прямий або грецький хрест, що має чотири рамени, які можуть бути приблизно однаковими за довжиною. Така форма належить до поширених християнських символів і зустрічається в різних історичних та регіональних традиціях. Мальтійський хрест вирізняється чотирма раменами, що розширюються до зовнішніх кінців і формують характерний силует. Його впізнавана геометрія могла

надавати надгробку виразного декоративного вигляду. У трилисного хреста кінці рамен оформлені у вигляді трьох округлих лопатей. Подібні обриси пов'язують із традицією декоративного опрацювання християнських символів. Шести- та восьмикінцеві хрести мають додаткові поперечні елементи, які формують складнішу композицію. Такі форми важливо описувати за фактичним розташуванням рамен, не ототожнюючи автоматично всі багатораменні хрести з одним конкретним історичним типом. Круглі та променеві хрести акцентуються формою центральної частини або декоративним оформленням кінців. Промені створюють враження світіння й роблять силует пам'ятника виразнішим. Окремої уваги заслуговують хрести з півмісяцеподібним елементом в основі.

Кам'яний надгробок виконував передусім сакральну та меморіальну функції, але водночас був результатом творчої праці майстра. Форма надгробка, пропорції, характер обробки та наявність написів відображали місцеві традиції, доступні матеріали й можливості замовника.

Написи на старих похованнях містять імена, прізвища, дати життя або смерті, релігійні формули тощо. Їхнє прочитання дає змогу уточнювати хронологію поховань і досліджувати історію родин. Є навіть невеличке дитяче поховання, на якому лежать монетки й залишки цукерок. Очевидно, що є люди, які приходять сюди, щоб вшанувати пам'ять своїх предків – засновників Одеси, яку ми знаємо.

Роздуми автора про вічне

Блукаючи серед могил, розумієш важливість збереження цього старовинного кладовища, оскільки його надгробки є вразливими об'єктами культурної спадщини. Негативний вплив на них мають природне вивітрювання, заростання території, механічні пошкодження, неналежне проведення господарських робіт і втрата відомостей про похованих.

Мій гід Володимир повідомив, що у 2016 р. громадськістю порушувалося питання пошкодження давніх могил та неналежного поводження зі старовинними хрестами. Сучасний стан кожної ділянки потребує актуального обстеження.

Старовинний козацький цвинтар Нерубайського – це важливий об'єкт історії українського Причорномор'я, який заслуговує на уважне вивчення та належне збереження. Кам'яні хрести розповідають про поховальні звичаї, майстерність місцевих каменярів і культурні традиції минулих поколінь. Зберігаючи ці пам'ятки, ми зберігаємо не тільки камінь, а й частину спільної історичної пам'яті українського народу, зменшуючи відстань між північчю та півднем нашої країни.

Променевий хрест з декоративним оформленням

Дитяче поховання з монетками

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Ідентифікатор медіа R 30-02700 у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Дата виходу 28.10.2026 р.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті **http://nz-hlukhiv.com.ua/**

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Надія МІРОШНИЧЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Неля ПІНЧУК
Анжела ПЕЧЕНА
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО